

بررسی شرایط انتخاب‌شوندگان

در حقوق ایران

خیرا.. شهبازی

مقدمه

گرچه از انتخابات فرمانروایان در جهان قدیم می‌توان نشانه‌هایی یافت، ولی تثبیت حقوقی و سیاسی این امر در جهان به قرن ۱۸ باز می‌گردد، به ویژه با تصویب قانون اساسی امریکا و قانون اساسی فرانسه متعاقب انقلاب کیپر فرانسه. انتخابات ادواری و دموکراسی نماینده سالاری با نفی موروثی، انتصابی و آسمانی بودن بسیاری از مقامات رنگ باخت. در ایران با انقلاب مشروطه، به لحاظ نظری و قانونی انتخابات به عنوان شیوه‌ای برای اعمال حاکمیت مردم توسط نمایندگانشان در مورد بخش عمده‌ای از صاحبان قدرت پذیرفته می‌شود؛ اگرچه خداوندان قدرت با حیل مختلف و با دست یازدیدن به ترفندهای گوناگون بر اراده واقعی مردم سرپوش نهادند و در بسیاری موارد نتیجه انتخابات را به نفع خویش رقم زدند. در هر حال انتخابات به عنوان مهم‌ترین شیوه استقرار نظام سیاسی براساس اراده عمومی در قانون اساسی مشروطه و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پذیرفته شده است. اصل ۲۶ متمم قانون اساسی مشروطه می‌گوید: قوای مملکت ناشی از ملت است... اصل دوم قانون اساسی مشروطه مجلس شورای ملی را نماینده قاطبه اهالی مملکت ایران می‌داند که

در امور معاشی و سیاسی وطن خود مشارکت دارند. در قانون اساسی مشروطه سعی شده که منشاء سلطنت هم ملت تلقی شود، چنان که اصل سی و پنجم متمم قانون اساسی مشروطه مقرر می‌دارد: «سلطنت ودیعه‌ای است که به موهبت الهی از طرف ملت به شخص پادشاه مفوض شده». البته در عمل این که امر پادشاه هم باید منتخب مردم باشد به فراموشی سپرده شد و پروسه حاکمیت ملت بر سرنوشت خویش به لحاظ نظر هم تکمیل نشده باقی ماند.

اصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد؛ در جمهوری اسلامی ایران، امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، از راه انتخابات: انتخابات رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر این‌ها، یا از راه همه‌پرسی در موارد مهم که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد.

چنان که ملاحظه می‌شود اصل فوق به صراحت اداره کشور را با اتکا به آرای عمومی به رسمیت شناخته است. اصل ۵۶ در فصل پنجم به حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن اختصاص دارد که حق حاکمیت انسان و ملت را بر سرنوشت اجتماعی خویش با تصریح لازم به رسمیت می‌شناسد و می‌گوید: «حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او، انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچ کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طرفی که در اصول بعد می‌آید اعمال می‌کند».

اصل فوق ضمن به رسمیت شناختن حاکمیت ملت بر سرنوشت خویش به سلب ناشدنی بودن و یا در خدمت منافع فرد یا گروه خاص قراردادن این حق الهی تأکید می‌کند اصل بیستم قانون اساسی هم ضمن تأکید بر تساوی همه افراد ملت در باب در حمایت قانون بودن، به برخورداری همه ایرانیان از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام اشاره می‌کند و بند ۱۸ اصل سوم قانون اساسی، یکی از تکالیف دولت جمهوری اسلامی (کل حکومت) را به کار گرفتن همه امکانات جهت نیل به «مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش» می‌داند. در بند ۹ همان اصل «رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های

مادی و معنوی» یکی دیگر از وظایف دولت یعنی حاکمان حکومت جمهوری برشمرده شده است.

بنابراین قانونگذاری عادی نمی‌تواند شرایطی در مورد انتخاب‌شوندگان مقرر دارد که اصل اداره کشور با اتکا به آرای عمومی و حق حاکمیت ملت بر سرنوشت خویش و مشارکت عامه مردم در سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و برخورداری همه از حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی ... را خدشه‌دار کند و در عمل موجب تبعیض ناروا و محرومیت بخش قابل توجهی از مردم در برخورداری از مواهب مادی و معنوی گردد.

علاوه بر قانون اساسی به عنوان چارچوب و پایه اصلی همه مقررات، دولت جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از طرف‌های متعاقد میثاق حقوق مدنی و سیاسی که با طی تشریفات قانونی به تصویب قانونگذار وقت رسیده به مفاد این میثاق پای‌بند است. طبق ماده ۲۵ این میثاق: هر شهروند حق دارد بدون تبعیض در اداره امور عمومی شرکت کند، انتخاب شود و به صورت یکسان به مناصب عمومی کشور خود دسترسی داشته باشد.

بنابراین حق انتخاب شدن براساس قانون اساسی جمهوری اسلامی و تعهدات بین‌المللی جمهوری اسلامی از جمله میثاق حقوق مدنی و سیاسی، حقی است مسلم و خدشه‌ناپذیر برای همه ملت ایران، گرچه این حق مطلق نبوده، و تابع محدودیت‌های معقول و قانونی است. علاوه بر اسناد حقوقی مذکور، اعلامیه راجع به «معیارهای انتخابات آزاد و منصفانه» که در اجلاس ۱۵۴ شورای اتحادیه بین‌المللی ۱۹۹۴ پاریس به اتفاق آرای پارلمان‌های عضو از جمله پارلمان جمهوری اسلامی ایران تصویب شده، ضمن تأکید بر اهمیت اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر اتکای حکومت‌ها بر اراده مردم به انتخابات ادواری و واقعی و تصدیق و تأیید اصول بنیادین راجع به انتخابات آزاد و منصفانه توسط کشورها در مورد حق همه افراد کشورها برای شرکت در اداره کشورشان طبق قوانین اساسی و عادی ایشان می‌گوید: «هر کس حق دارد در اداره کشورش مشارکت کند و از موقعیت مساوی برای نامزد شدن در انتخابات برخوردار باشد. موازین مشارکت در حکومت طبق قوانین اساسی و عادی ملی تعیین خواهد شد. این قوانین نباید با تعهدات

بین‌المللی دولت مغایر باشد». در همین اعلامیه به حقوق افراد در ورود انفرادی یا جمعی به مبارزات انتخاباتی بدون بیم و نگرانی از ابراز دیدگاه‌های سیاسی با امکان مبادله اطلاعات آزادانه و بر مبنای مساوی با دیگر احزاب از جمله حزب حاکم، با موقعیت مساوی برای دسترسی به رسانه‌ها به ویژه رسانه‌های ارتباط جمعی، با تأمین امنیت جانی و مالی نامزدهای انتخاباتی و برخورداری‌شان از حمایت قانون و تضمین جبران خسارت قانونی‌شان در صورت نقض حقوق سیاسی و انتخاباتی‌شان اشاره شده و آمده است که حقوق نامزد شدن در انتخابات با موقعیت مساوی و ... تنها می‌تواند تابع محدودیت‌های خصلتاً استثنایی گردد که به موجب قانون در هر نظام دمکراتیک با توجه به مسائل امنیتی یا نظم عمومی، اخلاق عمومی یا حقوق و آزادی‌های دیگران ضروری و معقول است؛ به شرط این که این محدودیت‌ها با تعهدات کشورها در حقوق بین‌الملل سازگار باشد.

با توجه به اصول قانون اساسی و اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و اساسی و نیز اعلامیه اتحادیه بین‌المجالس در مورد «انتخابات آزاد و منصفانه» به بررسی شرایط شرایط انتخاب‌شوندگان در حقوق انتخاباتی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم و با اشاره گذرا به سوابق امر در قبل از انقلاب و ضمن بررسی شرایط انتخاب‌شوندگان در لایحه اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی تقدیم شده به مجلس، پیشنهادهای لازم را در این باره ارائه خواهیم کرد.

۱. شرایط انتخاب‌شوندگان در مقررات قبل از انقلاب

از اولین مقررات در مورد انتخابات نظامنامه انتخابات مجلس شورای ملی مورخ ۱۹ رجب ۱۳۲۴ قمری است که در ماده ۴ انتخاب‌شوندگان و در ماده ۵ اشخاص محروم از انتخاب شدن را مشخص کرده است.

طبق ماده ۴ انتخاب‌شوندگان باید دارای شرایط زیر باشند:

الف) بلد بودن زبان فارسی،

ب) داشتن سواد فارسی،

ج) رعیت داخله بودن ایران (داشتن تابعیت ایران)،

د) داشتن معروفیت محلی،

هـ) خدمت دولتی نداشتن،

و) حداقل سن ۳۰ و حداکثر ۷۰ سال،

ز) داشتن بصیرت در امور مملکتی.

بر اساس ماده ۵ اشخاص محروم از انتخاب‌شدن عبارتند از:

الف) طایفه انائیه (زنان)،

ب) تبعه خارجی،

ج) مشغولان در خدمت نظام بری و بحری (زمینی دریایی)،

د) ورشکستگان به تقصیر،

هـ) مرتکبان به قتل، سرقت و محکومان به مجازات اسلامی،

و) اشخاص کم‌تر از سی سال سن،

ز) اشخاص معروف به فساد عقیده و متظاهر به فسق.

دومین مقررات حاکم بر انتخابات نظامنامه انتخابات دو درجه‌ای مورخ ۱۲ جمادی‌الثانی ۱۳۴۷ هجری قمری است که مواد ۷ و ۸ آن به انتخاب‌شوندگان و محرومان از انتخاب‌شدن پرداخته است.

بر اساس قانون مذکور در واقع بندهای ۱ و ۲ قانون قبلی در بند ۳ آمده و دوبند جدید ۱ و ۶ به شرایط انتخاب‌شوندگان اضافه شده است، اول متدین به دین حضرت محمد بودن و دوم معروف به امانت و درستکاری بودن.

در خصوص اشخاص محروم در ماده ۸ شاهزادگان بلافصل (فرزندان و عمو و دایی‌های شاه) و اشخاصی که خروجشان از دین در حضور یکی از حکام شرع جامع شرایط ثابت شده باشد اضافه گردیده است.

از دیگر مقررات حاکم بر انتخابات که به تصویب خود مجلس شورای ملی در سال ۱۳۲۹ هجری رسیده و در واقع اولین قانون انتخابات مصوب مجلس است با حذف

بصیرت در امور مملکتی داشتن (ماده ۶) به تکرار مقررات موجود در نظامنامه انتخابات دو درجه‌ای پرداخته است

ماده ۷ در خصوص اشخاص محروم از انتخاب شدن در بند ۵ حکام کل و جزء و معاونان آن‌ها در قلمرو مأموریتشان و در بند ۹ مقصران سیاسی را که بر ضد اساس حکومت ملی و استقلال مملکت قیام و اقدام کرده‌اند اضافه کرده است.

با اصلاحیه مورخ ۱۳۰۴/۶/۱۲ شمسی براساس ماده ۵۷ اصلاحی مأمورین مالیه هم در قلمرو مأموریت خودشان از حق انتخاب شدن محروم گردیدند.

با تصویب قانون راجع به شرکت بانوان در انتخابات مصوب ۱۳۴۳/۲/۱۰ مجلس شورای ملی، بانوان از عداد اشخاص محروم برای انتخاب کردن و انتخاب شدن خارج گردیدند.

در عمل در بسیاری از انتخابات ادوار مختلف مجلس شورای ملی در قبل از انقلاب با فرا قانونی شدن شاه و استقرار دیکتاتوری و تسلط دستگاه‌های امنیتی، تنها کسانی به نمایندگی مجلس انتخاب می‌شدند که سرسپردگی شان را به شاه و نظام شاهنشاهی ثابت می‌کردند در واقع احراز صلاحیت منوط به نوکری شاه بود، مگر در دوره‌های اول انتخابات یا انتخابات دهه سوم که در مواردی به شرایط مذکور در قانون برای انتخاب شوندگان اکتفا می‌شد.

۲. شرایط انتخاب‌شوندگان در مقررات بعد از انقلاب

الف) انتخاب‌شوندگان و مصوبه شورای انقلاب

اولین قانون انتخابات مربوط به مجلس شورای اسلامی مصوبه ۵۸/۱۱/۱۷ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران، «قانون انتخابات مجلس شورای ملی کشور جمهوری اسلامی ایران» است. این قانون که پس از تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران توسط مجلس بررسی نهایی قانون اساسی (خبرگان) و ملت طی یک همه‌پرسی تصویب شده با روح قانون اساسی و اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوقی مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ و

اعلامیه راجع به معیارهای انتخابات آزاد و منصفانه مصوب شورای اتحادیه بین‌المجالس مورخ ۱۹۹۴ و مطالبات به حق مردم در جریان انقلاب و نفرت آن‌ها با مجالس فرمایشی و حکومتی، بیش‌ترین سازگاری را دارد و خوشبختانه بیش‌تر اعضای آن از برجسته‌ترین روحانیان جمهوری اسلامی ایران بوده‌اند؛ نظیر آیت‌ا... بهشتی، مقام رهبری، رئیس مجمع تشخیص مصلحت و ...

مطابق ماده ۹ قانون مذکور انتخاب‌شوندگان باید دارای شرایط زیر باشند:

الف) تابعیت ایران،

ب) حداقل سن ۲۵ سال و حداکثر ۷۵ سال تمام،

ج) عدم اشتها به فساد و نادرستی،

د) اعتقاد به نظام جمهوری اسلامی،

ه) ابراز وفاداری به قانون اساسی،

و) سواد خواندن و نوشتن به حد کافی.

اشخاص محروم از انتخاب‌شدن براساس ماده ۱۰ قانون مذکور عبارت بودند از:

یک) اقدام‌کنندگان علیه انقلاب و اساس جمهوری اسلامی که حکم محکومیت

آن‌ها، صادر شده باشد،

دو) محرومین از حقوق اجتماعی،

سه) محجورین و ورشکستگان به تقصیر،

چهار) نخست‌وزیران، وزیران، معاونان وزرا، استانداران، سفرا، نمایندگان مجلسان،

اعضای ساواک منحل، اعضای انجمن‌های شهر و شهرستان و وابستگان نزدیک رژیم سابق

از ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ تا بهمن ۱۳۵۷ و کسانی که به استناد مدارک موجود ارتباط یا همکاری

با ساواک منحل داشته‌اند،

پنج) اعضای هیأت‌های اجرایی و انجمن‌های نظارت بر انتخابات و شعب آن‌ها در

حوزه تحت نظارت خود، استانداران و معاونان آن‌ها، و فرمانداران و بخشداران در حوزه

محل مأموریت خود.

ب) انتخاب‌شوندگان و قانون انتخابات ۱۳۶۲/۱۲/۹

متأسفانه با توجه به فاصله گرفتن از صدر انقلاب و بروز جنگ تحمیلی و ترورها و اقدام مسلحانه برخی از گروه‌ها به مرور از قانون اساسی و تعهدات بین‌المللی در مورد انتخابات فاصله گرفتیم و در قانون انتخابات سال ۱۳۶۲ مفاهیم مبهم و با قابلیت تأویل و تفسیر فراوان در مورد شرایط انتخاب‌شوندگان درج گردید. با اکتفا به این مختصر به ذکر شرایط انتخاب‌شوندگان و محرومین از انتخاب شدن می‌پردازیم.

۱. براساس ماده ۳۰ شرایط انتخاب‌شوندگان عبارت بودند از:

۲. اعتقاد و التزام عملی به اسلام،

۳. تابعیت ایران،

۴. اعتقاد و التزام عملی به نظام جمهوری اسلامی ایران،

۵. ابراز وفاداری به قانون اساسی،

۶. سواد خواندن و نوشتن به قدر کافی،

۷. سلامت جسمی در حد برخوردار از نعمت بینایی، شنوایی و گویایی،

۸. حداقل سن ۲۶ سال تمام و حداکثر ۷۵ سال تمام.

مشخص است که اگر حسب بند ۱ لازم باشد اعتقاد و التزام عملی به اسلام احراز شود و یا نامزد انتخاباتی بخواهد این امر را ثابت کند و یا چنین صفتی برای مجریان و ناظران احراز شود تا چه اندازه سلیقه‌ها تأثیرگذار خواهد بود. نیز در بند ۳ با اضافه شدن عبارت «التزام عملی» مشکلات جدیدی برای انتخاب‌شوندگان پیش می‌آید. البته بند ۶ قابل قبول است و در مورد سن هم یک سال به حداقل اضافه شده که منطقی به نظر می‌رسد.

ماده ۳۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی (مصوب ۱۳۶۲/۱۲/۹) اشخاص محروم از نامزد شدن را با عناوینی کلی و مبهم افزایش داده که این امر در مقایسه با قانون انتخابات مصوب شورای انقلاب به خوبی قابل درک است. براساس این قانون اشخاص محروم از نامزد شدن عبارتند از:

۱. کسانی که نقش مؤثر و فعال در تحکیم رژیم سابق داشته‌اند،

۲. ملاکان بزرگ ثبت‌کننده زمین‌های موات به نام خودشان،
۳. وابستگان تشکیلاتی، احزاب سازمان‌ها و گروه‌های غیرقانونی توسط مقامات صالح،
۴. محکومان به جرم اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران،
۵. محکومان به ارتداد به حکم محاکم صالح قضایی،
۶. مشهوران به فساد و متجاهرین به فسق،
۸. معتادان به مواد مخدر،
۹. مجبوران و محکومان به حکم دادگاه مشمول اصل ۴۹ قانون اساسی.

ماده ۳۱ به اشخاص محروم از داوطلب شدن به واسطه مقام و شغل اختصاص یافته، مگر این که دو ماه قبل از ثبت نام در سمتشان استعفا داده باشند. صاحب برخی از مناصب و مشاغل در حوزه مأموریتشان به این شرط که دو ماه قبل از انتخابات استعفاء بدهند، حق انتخاب شدن دارند که این ماده الحاقی کاملاً بجا و با عقل سلیم سازگار است.

ج) اصلاحیه ۱۳۷۴/۵/۴ عبارت «اصل مترقی و ولایت مطلقه فقیه» به ماده ۳۰ که با این اصلاحیه به ماده ۲۸ تغییر یافت اضافه گردید و بندهای دیگری در خصوص اشخاص محروم از انتخاب شدن اضافه شد. با اصلاح ماده ۳۲ تأیید صلاحیت معتمدان عضو هیأت‌های اجرایی هم به هیأت نظارت سپرده شد.

ج) قانون انتخابات ۱۳۷۸

مجلس پنجم در تاریخ ۱۳۷۸/۹/۷ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی را اصلاح کرد. ماده ۲۸ این قانون به شرایط انتخاب‌شوندگان اختصاص یافت و نه تنها عناوین و شرایط کلی و مبهم قبلی را ابقا کرد، بلکه نداشتن سوء شهرت در حوزه انتخابیه را به آن اضافه کرد و در بند ۴ داشتن حداقل مدرک فوق دیپلم و یا معادل آن نیز اضافه شد که البته این بند چندان مشکل‌ساز نیست. مخبر کمیسیون امور قضایی و حقوقی ضمن بیان دو رقم شرط در مورد انتخاب‌شوندگان که یکی اثباتی و دیگر سلبی است، می‌گوید: شرایط اثباتی از ناحیه مقام اجرایی و نظارتی احراز شود و کاندیدا باید دلیل اثباتی ارائه بدهد و اگر دلایل

اثباتی ارائه نکرد به خودی خود هیأت اجرایی و هیأت نظارت به دلیل عدم احراز، صلاحیت فرد را تأیید نخواهند کرد.^۱ اگر این شیوه بررسی صلاحیت نامزدها را در کنار شرایط کلی کشدار و مبهم آن قرار دهیم متوجه می‌شویم با این شرایط می‌توان بسیاری از ایرانیان را که نه بر ضد جمهوری اسلامی قیام کرده‌اند و نه حتی منتقد جدی هستند و نه محکومیتی دال بر محرومیت از حقوق اجتماعی دارند به راحتی از گردونه انتخابات کنار گذاشت.

به موجب ماده ۲۸ قانون مذکور شرایط انتخاب‌شوندگان عبارتند از:

۱. اعتقاد و التزام عملی به اسلام و نظام مقدس جمهوری اسلامی،
  ۲. تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران،
  ۳. ابراز وفاداری به قانون اسلامی و اصل مترقی ولایت مطلقه فقیه،
  ۴. حداقل مدرک فوق دیپلم و یا معادل آن،
  ۵. نداشتن سوء شهرت در حوزه انتخابیه،
  ۶. سلامت جسمی در حد برخورداری از نعمت بینایی، شنوایی و گویایی،
  ۷. حداقل سن سی سال تمام و حداکثر هفتاد و پنج سال تمام.
- طبق ماده ۳۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۳۷۸، اشخاص محروم از داوطلب شدن برای نمایندگی مجلس به شرح ذیل هستند:
۱. کسان مؤثر در تحکیم مبانی رژیم سابق،
  ۲. ملاکان بزرگ ثبت‌کننده زمین‌های موات به نام خودشان،
  ۳. وابستگان تشکیلاتی و هواداران احزاب ..... غیر قانونی اعلام شده توسط مقامات صالحه،

۴. محکومان به جرم اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران،
۵. محکومان به ارتداد به حکم محاکم صالحه قضایی،
۶. مشهوران به فساد و متجاهرین به فسق،
۷. محکومین به حدود شرعی،

۱. جلسه ۲۹۶ دوره پنجم به تاریخ ۱۳۷۸/۵/۱۰.

۸. قاچاقچیان مواد مخدر و معتادان به این مواد،
۹. محجوران و محکومان دادگاه مشمول اصل ۴۹ قانون اساسی،
۱۰. وابستگان به رژیم سابق از قبیل اعضای انجمن‌های شهر و شهرستان ...،
۱۱. محکومان به خیانت و کلاهبرداری، اختلاس و ارتشا و غصب اموال دیگران و محکومان به سوء استفاده مالی به حکم محاکم صالحه قضایی.

۳. مطالعه تطبیقی

در این قسمت به بررسی و ذکر شرایط انتخاب‌شوندگان برای نمایندگی مجلس در کشورهایی که از یک سابقه انتخاباتی دیرینه و داشتن حکومت قانون برای شهروندانشان برخوردارند و در آن‌ها فاصله بین قانون و آنچه عمل می‌شود کم‌تر است می‌پردازیم، به ویژه که برخی از این کشورها خاستگاه و مأمن اصلی دموکراسی نماینده سالاری و انتخابات هستند.

در جمهوری فدرال آلمان هر تبعه آلمانی واجد صلاحیت برای رأی دادن باید دارای حداقل ۱۸ سال تمام و به مدت یکسال ساکن آن کشور باشد برای نمایندگی واجد شرایط است.^۱ در غیر این صورت باید عدم صلاحیت به حکم دادگاه برای عهده‌داری سمت عمومی یا سمت سیاسی احراز شده باشد.

- در اتریش کلیه رأی‌دهندگان واجد صلاحیت که سن آن‌ها حداقل ۲۱ سال باشد می‌توانند برای نمایندگی مجلس ملی داوطلب شوند. کاندیدای مجلس ملی باید ساکن ایالتی باشد که از آن جا نامزد شده است. کاندیداهای مجلس ملی باید به وسیله احزاب سیاسی معرفی و از سوی ۳ عضو مجلس یا برحسب جمعیت حوزه انتخابیه از هر حوزه توسط ۲۰۰ تا ۵۰۰ رأی‌دهنده تأیید شوند.^۲

۱. دفتر انتخابات وزارت کشور: آشنایی با انتخابات در کشورهای عضو اتحادیه بین‌المجالس، ترجمه، انتشارات اتحادیه بین‌المجالس، ۱۳۷۲، ص ۷۴ و ماده ۱۵ قانون انتخابات فدرال آلمان ۱۹۵۶ و اصلاحیه ۱۹۹۶.

۲. مأخذ پیشین: ص ۱۱۰.

- در ایسلند کلیه شهروندان واجد صلاحیت برای رأی دادن واجد شرایط برای نمایندگی مجلس هستند و کلیه افراد تبعه ایسلند یا دارای حداقل ۱۸ سال سن و پنج سال سابقه اقامت در کشور و فاقد اتهام جنایت می‌توانند در رأی‌گیری شرکت کنند.^۱

در ایتالیا افراد واجد شرایط برای رأی دادن (مقیم ایتالیا، فاقد اتهام جنایت و ارزش‌های اخلاقی) که سن آن‌ها حداقل ۲۵ سال باشد می‌توانند برای نمایندگی مجلس داوطلب شوند. حداقل شرط سنی برای نمایندگان مجلس سنا ۴۰ سال است.^۲

در اسپانیا کلیه شهروندان اسپانیا که سن آن‌ها حداقل ۱۸ سال باشد و از کلیه حقوق سیاسی برخوردار باشند، می‌توانند در رأی‌گیری برای مجلس نمایندگان شرکت کنند و برای نمایندگی مجلس مذکور نامزد بشوند. کاندیداهای مجلس نمایندگان از سوی انجمن‌ها، فدراسیون‌های سیاسی به ثبت رسیده یا ائتلاف آن‌ها و به وسیله حداقل ۵۰۰ نفر رأی‌دهنده ثبت‌نام شده در حوزه انتخابیه معرفی می‌شوند.^۳

در آمریکا افرادی که سن آن‌ها ۲۵ سال ۷ سال شهروند آمریکا بوده باشند می‌توانند نامزد نمایندگی مجلس نمایندگان شوند. شرط سنی برای نمایندگی در مجلس سنا داشتن ۳۰ سال سن، سکونت در ایالت، و شهروندی آمریکا برای ۹ سال است.

در کشور بلژیک کلیه شهروندان بلژیکی که حداقل ۱۸ سال سن دارند و ۶ ماه سکونت در همان حوزه انتخابیه ساکنند می‌توانند در رأی‌گیری شرکت کنند، افراد جنایتکار از حق رأی محرومند. در مورد دیوانگان و زندانیان تا بقای آن وضعیت حق رأی به حالت تعلیق در می‌آید.

هر یک از رأی‌دهندگان واجد صلاحیت دارای حداقل ۲۵ سال سن، مقیم بلژیک و برخوردار از کلیه حقوق سیاسی و اجتماعی می‌توانند کاندیدای نمایندگی مجلس ملی شود.^۴

۱. مأخذ پیشین: ص ۱۲۱.

۲. مأخذ پیشین: ص ۱۲۶.

۳. مأخذ پیشین: ص ۱۳۲.

۴. مأخذ پیشین: ص ۱۸۷-۱۸۶.

در بریتانیا کاندیداهای مجلس عوام باید دارای تابعیت بریتانیایی و حداقل ۲۱ سال سن باشند. افراد فاقد صلاحیت برای عضویت در مجلس عوام عبارتند از:

دیوانگان، ورشکستگان به تقصیر و زندانیان با محکومیت بیش از یک سال، اعضای نیروهای مسلح، پلیس، مستخدمان غیرنظامی، متصدیان پست‌های خاص قضایی، روحانیون و اشراف‌زادگان.

در بریتانیا هر کاندیدا به وسیله حداقل ده رأی دهنده تأیید می‌شود و نیز مبلغ ۵۰۰ پوند ودیعه می‌سپارد و در صورتی که حداقل ۵ درصد از مجموع آرا را کسب کند، مبلغ مذکور به او مسترد شود.^۱

در برزیل کاندیداهای نمایندگی کنگره (نمایندگان و سنا) باید متولد آن کشور، برخوردار از حقوق کامل سیاسی و عضو یکی از احزاب سیاسی آن کشور باشند. نامزدهای نمایندگی مجلس نمایندگان علاوه بر شرایط فوق باید حداقل دارای ۲۱ سال سن و مقیم ایالتی باشند که در انتخابات آن شرکت می‌کنند. کاندیداهای مجلس سنا باید حداقل ۳۵ سال سن داشته باشند.^۲

در دانمارک، قانون انتخابات ۱۹۸۷ و اصلاحات بعدی آن در سال ۱۹۹۱ اعلام داشته است که هر شهروند تابع دانمارک یا حداقل ۱۸ سال سن و مقیم دائمی دانمارک، مشروط بر این که از نظر قانون فاقد صلاحیت اعلام نشده باشد واجد صلاحیت برای رأی دادن در انتخابات نمایندگان مجلس است. بر طبق ماده ۴ همان قانون افراد واجد صلاحیت برای رأی دادن، واجد صلاحیت برای انتخاب شدن نیز هستند، مگر این که محکوم به مجازاتی شده باشند که در منظر افکار عمومی فاقد ارزش لازم برای عضویت در پارلمان باشند.^۳

۱. مأخذ پیشین: ص ۲۰۵.

۲. مأخذ پیشین: ص ۱۹۶.

۳. قانون اساسی دانمارک مصوب ۱۹۹۲، مواد ۳۰ الی ۳۳.

کانادا و انتخاب شوندگان

طبق ماده ۳ قانون انتخابات مجلس کانادا هر شهروند کاندیدایی بالای ۱۸ سال واجد شرایط رأی دادن است، مگر افرادی که از رأی دادن ممنوع شده باشند. نیز سرپرست کل انتخابات و معاون وی و زندانیان با محکومیت بیش از ۲ سال از حق انتخاب کردن محروم هستند. طبق ماده ۶۵ همان قانون، اشخاصی که واجد صلاحیت برای رأی دادن هستند می‌توانند به عنوان نامزد نمایندگی ورقه نامزدی را پر کنند، مگر اعضای مجلس ایالتی، شورای سرزمین یوکون، شورای سرزمین‌های شمال غربی یا مجلس قانونگذاری نانوت،^۱ کلانتر، منشی صلح، وکیل سلطنتی، قاضی منصوب فرماندار کل، فرد محبوس در زندان و مسئول مأمورین انتخابات که از حق انتخاب شدن محروم هستند.^۲

شرایط انتخاب در آفریقای جنوبی

با توجه به رنج‌ها و مشقت‌ها و حق‌کشی‌های دوران حکومت نژادپرستان در آفریقای جنوبی، آن کشور پس از آزادی برای تأکید بیش‌تر، شرایط انتخاب شوندگان و انتخاب‌کنندگان را در خود قانون اساسی مقرر کرده است. به موجب قسمت بند ۱ اصل ۴۶ قانون اساسی هر شخص ۱۸ ساله آفریقای جنوبی، واجد صلاحیت برای رأی دادن است. براساس بند ۱ اصل ۴۷ هر شهروند آفریقای جنوبی که واجد صلاحیت برای رأی دادن به مجلس ملی است، واجد صلاحیت برای نمایندگی این مجلس است، مگر ورشکستگان اعاده حیثیت نشده، افراد مختل‌المشاعر به حکم دادگاه جمهوری و محکومان با بیش از یک سال محکومیت به زندان تا ۵ سال پس از اختتام دوره محکومیت، و کارکنان دولت که حقوق دریافت می‌دارند.^۳

1. Nunavut

۲. قانون انتخابات ۱۹۹۹ کانادا.

۳. قانون اساسی مصوب ۱۹۹۶ آفریقای جنوبی و قانون انتخابات ۱۹۹۸ آفریقای جنوبی.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به معیارهای انتخابات آزاد و منصفانه و حق بودن امر مشارکت در تعیین سرنوشت سیاسی و اجتماعی از جمله حق انتخاب کردن و انتخاب شدن، پذیرش این امر در اصول متعدد قانون اساسی از جمله اصل ۶ (اداره کشور، اتکا به آرا عمومی)، اصل ۵۶ (حاکمیت ملت بر سرنوشت خویش)، بند ۸ اصل سوم (وظیفه حکومت در فراهم آوردن امکانات برای مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی ...)، بند ۹ اصل سوم (رفع تبعیضات، ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه ...) و نظر به تعهدات بین‌المللی ایران، طبق اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و عضویت ایران در این میثاق و در حکم قانون ایران بودن میثاق مذکور (حسب ماده ۹ قانون مدنی) و رأی گروه پارلمانی به اعلامیه راجع به معیارهای انتخابات آزاد و منصفانه «مصوب شورای اتحادیه بین‌المجالس (پاریس ۱۹۹۴)، با توجه به اولین قانون انتخابات مجلس مصوب شورای انقلاب در سال ۱۳۵۸ و اجرای اولین انتخابات قبل از شروع جنگ تحمیلی و آثار آن و توجه به روح قانون اساسی و دستاوردهای انقلاب و تجارب انتخابات ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی می‌توان پیشنهاد نمود، شرایط ایجابی و سلبی در مورد انتخاب‌شوندگان به شرح ذیل در آید:

«انتخاب‌شوندگان هنگام ثبت نام باید دارای شرایط زیر باشند:

۱. تابعیت اصلی ایرانی،
  ۲. داشتن مدرک فوق دیپلم یا معادل آن،
  ۳. سلامت جسمی در حد برخوردار از نعمت شنوایی و گویایی،
  ۴. حداقل ۲۵ سال سن تمام و حداکثر ۷۵ سال تمام.
- ماده ۳۰ - موانع انتخاب شدن به نمایندگی تنها شامل موارد ذیل است:
۱. عدم التزام به اسلام و نظام جمهوری اسلامی ایران،
  ۲. عدم وفاداری به قانون اساسی و اصل ولایت فقیه،
  ۳. داشتن نقش مؤثر و تحکیم مبانی رژیم سابق به تشخیص دادگاه،

۴. وابستگی به رژیم سابق از قبیل داشتن نمایندگی مجلسان سنا و شورای ملی سابق و عضویت در هیأت رئیسه کانون‌های حزب رستاخیز و حزب ایران نوین و انجمن‌های استان، شهرستان و شهر،

۵. غصب زمین‌های موات به تشخیص دادگاه،

۶. اعتیاد به مواد مخدر یا محکومیت به قاچاق این مواد،

۷. داشتن محکومیت کیفری مؤثر که مستوجب محرومیت از حقوق اجتماعی شده باشد،

۸. محجوریت و محکومیت به شمول اصل چهل و نهم (۴۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به حکم دادگاه،

۹. محکومیت به اختلاس ارتشا و خیانت و کلاهبرداری به حکم محاکم صالح قضایی. تبصره ۱: اقلیت‌های دینی مصرح در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از قسمت اول بند ۱ مستثنا هستند و باید در دین خود ثابت العقیده باشند.»

از آن جا که محکومیت به جرم اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران (بند ۸) و وابستگی به گروه‌های غیرقانونی به تشخیص محاکم قضایی یا محکومیت به ارتداد و محکومیت به حدود شرعی، اگر در چارچوب محکومیت‌های کیفری مؤثر مستوجب محرومیت از حقوق اجتماعی می‌گنجد و نیازی به تکرار ندارد.

منابع و مآخذ

۱. دکتر بوشهری جعفر؛ حقوق اساسی تطبیقی، انتشارات دانشکده علوم اداری و مدیریت سازمان‌ها، دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
۲. علیقلی امیرحسین؛ نظارت بر انتخابات و تشخیص صلاحیت داوطلبان، نشرنی، ۱۳۷۸.
۳. دکتر قاضی؛ حقوق اساسی و نهادهای اساسی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
۴. پرفسور گودین گیل؛ انتخابات آزاد و منصفانه در حقوق و رویه بین‌المللی، مترجمان دکتر، سیفی و دکتر زمانی، نشر شهردانش ۱۳۷۹.
۵. دفتر انتخابات وزارت کشور آشنایی با انتخابات در کشورهای عضو اتحادیه بین‌المجالس، ۱۳۷۲، ۳ جلد.
۶. قانون انتخابات ۱۹۵۶ تا آخرین اصلاحات ۱۹۹۶، مجلس آلمان فدرال به انگلیسی.

۷. قانون انتخابات مجلس ۱۹۸۷ دانمارک با اصلاحات بعدی تا ۱۹۹۱ به انگلیسی.
۸. قانون اساسی ۱۹۹۲ دانمارک؛ اصلاحات بعدی تا ۱۹۹۱ به انگلیسی.
۹. قانون انتخابات مجلس ۱۹۹۹ کانادا، اصلاحات بعدی تا ۱۹۹۱ به انگلیسی.
۱۰. قانون اساسی ۱۹۹۶ آفریقای جنوبی، اصلاحات بعدی تا ۱۹۹۱ به انگلیسی.
۱۱. قانون انتخابات مجلس ۱۹۹۸ آفریقای جنوبی، اصلاحات بعدی تا ۱۹۹۱ به انگلیسی.
۱۲. قانون اساسی مشروطه ۱۲۸۵ هجری شمسی.
۱۳. متمم قانون اساسی مشروطه ۱۲۸۶ هجری شمسی.
۱۴. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصلاحی ۱۳۶۸.
۱۵. نظامنامه انتخابات مجلس شورای ملی مورخ ۱۹ رجب ۱۳۲۴ هجری قمری.
۱۶. نظامنامه انتخابات در درجه مورخ ۱۲ جمادی‌الثانی ۱۳۲۷ هجری قمری.
۱۷. قانون انتخابات مجلس شورای ملی ۱۳۲۹ هجری قمری.
۱۸. قانون انتخابات مجلس شورا ملی (اصلاحی مورخ مهر ۱۳۰۴ هجری شمسی).
۱۹. قانون راجع به شرکت بانوان در انتخابات مصوب ۱۳۴۳/۲/۱۰ شمسی.
۲۰. قانون انتخابات مجلس شورای ملی مصوب ۱۳۵۸/۱۱/۱۷ شورای انقلاب اسلامی ایران.
۲۱. قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی ۱۳۶۲/۱۲/۱۹.
۲۲. قانون اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۰/۵/۴.
۲۳. قانون انتخاب مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸/۹/۷.